

8. Директива 2004/38 / ЄС Європарламенту і Ради про право громадян Союзу і членів їх сімей вільно пересуватися і проживати на території держав-членів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/dokumenty-o-pravah-cheloveka-i-grazhdanina/normativnye-akty-o-svobode-eredvizheniya-tovarov-lits-i-uslug/direktiva-2004-38-es-evropejskogo-parlamenta-i-soveta-ot-29-aprelya-2004-g/>

9. Регламенту (ЄС) № 539/2001 із відповідними змінами від 19 липня 2013 року / Реферативний огляд європейського права / За заг. ред. О. В. Зайчука. – Бер. – квіт. 2014 р. – К., 2014. – 81 с.

10. Регламент 1612/68 Ради від 15 жовтня 1968 р. Про вільне пересування працівників у межах Співтовариства [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.trudsud.ru/ru/docs/legislation/reglament-ees-1612-68-soveta-ot-15-oktyabrya-1968-g-o-svobodnom-peredvizhenii-rabotnikov-vnutri-soob/>

11. Регламент (ЄС) № 1251/70 Комісії від 29 червня 1970 року щодо прав працівників-мігрантів залишитися на території держави-члена після завершення роботи в цій державі [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://sci.house/zarubejnoe-pravo-scibook/reglament-see-1251-komissii-iyunya-1970-goda-27576.html>

ЕКОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ

Тимошенко М.О., кандидат юридичних наук, проректор Європейського університету (місто Київ)

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню актуальних питань екологічної складової сутності й змісту права на вищу освіту. Окреслено провідні науково-теоретичні підходи до визначення права на вищу освіту як сукупності суб'єктивних правомочностей особи. Осмислюється місце і роль права на вищу освіту в системі суб'єктивних прав людини і громадянина. Уточнюється сутність права на вищу освіту через з'ясування змішаного (публічно-приватноправового) характеру цього права; через уточнення його співвідношення з природними та з позитивними правами людини. Акцентовано увагу на тому, що користування іншими екологічними, соціальними, економічними та культурними правами залежить від реалізації особою права на вищу освіту. Досліджені аспекти взаємозв'язку екологічної складової права на вищу освіту з державною діяльністю у сфері охорони довкілля. Внесено пропозиції щодо врахування наробок проф. Василя Костицького про екологічну складову професійної освіти, забезпечення безперервного екологічного виховання та екологічної освіти, врахування екологічного та еколого-правового мінімуму знань як умови призначення на посаду та підвищення на посаді, необхідності ухвалення розробленого ще у 1991 році проекту закону України «Про екологічну освіту і виховання», а до вирішення цього питання – внесення відповідних змін до освітнього законодавства України.*

***Ключові слова:** право на вищу освіту, екологічна освіта, екологічний та еколого-правовий мінімум знань, конституціоналізація екологічного змісту права на вищу освіту, екологічні, соціальні, економічні та культурні права, природне право, позитивне право, публічне право, приватне право.*

***Abstract.** The article is devoted to the research of topical issues of the ecological component of the essence and content of the right to higher education. The leading scientific and theoretical approaches to the definition of the right to higher education as a set of subjective powers of a person are outlined. The place and role of the right to higher education in the system of subjective human rights and citizen are considered. The essence of the right to higher education is clarified due to the determination of the mixed (publicly private law) nature of this right; through clarifying its relationship with natural and with positive human rights. The emphasis is placed on the fact that the use of other environmental, social, economic and cultural rights depends on the person's right to higher education. The aspects of the interconnection of the ecological component of the right to higher education with state activities in the field of environmental protection are researched. Proposed proposals for taking into account profits of Vasyl Kostytskyu on the ecological component of vocational education, ensuring continuous ecological education and environmental education, taking into account the ecological and ecological legal minimum of knowledge as a condition for appointment and promotion, and the need to adopt the draft law of Ukraine "On Environmental Education and Upbringing", elaborated in 1991, and to the solution of this issue - the introduction of appropriate changes to the educational legislation of Ukraine.*

***Key words:** right to higher education, ecological education, ecological and ecological-legal minimum of knowledge, constitutionalization of ecological content right higher education, environmental, social, economic and cultural rights, natural law, positive law, public law, private law.*

У сучасному глобалізованому світі саме вища освіта виступає тим соціальним агентом, який унаочнює щільний взаємозв'язок особистісного та соціального компонентів

розвитку людської цивілізації[18]. Адже модернізація суспільного і державного розвитку на сучасному етапі невіддільна від забезпечення всебічного розвитку особистості, який, у свою чергу, неможливий без здобуття особою придатного для функціонування в сучасному суспільстві освітнього рівня [3]. Саме в ході реалізації цього права людина долучається до процесу набуття знань, умінь, навичок, інформації, тобто забезпечується їй доступ до духовно-культурних цінностей людської цивілізації, формує систему професійної адаптації та знань для участі системі взаємодії «суспільне виробництво – довкілля» на основі загальнолюдських цінностей, одним із найважливіших серед яких є завдання збереження природи для нинішнього і майбутніх поколінь людей. Такий доступ до цінностей є найбільш значимою для кожної людини соціальною потребою[17], задоволення якої сприяє створенню сприятливих екологічних та гідних економічних і соціальних умов життя людини і громадянина у не тільки екологічно безпечному, але й придатному для життя навколишньому середовищі.

Водночас, реалізація такого права передбачає організацію та функціонування мережі навчальних закладів, покликаних надавати особі освітні послуги на всіх рівнях і етапах освіти. Процес надання таких послуг, своєю чергою, повинен мати об'єктивний, науково зумовлений, планомірний та наступний характер – від нижчого (дошкільна освіта) до вищого (вища освіта) рівня.

Праву на освіту відповідає обов'язок держави надати, принаймні, мінімальні гарантії задля забезпечення як доступності освітніх послуг у межах функціонування відповідної мережі навчальних закладів, так і надання системних професійних знань, які враховували б екологічну складову. Конституційне регулювання питань вищої освіти та її екологічних і еколого-правових складових, відповідне програмування правового закріплення цієї сфери суспільних відносин є об'єктивним відображенням загальносуспільного значення та функціональних властивостей феномену вищої освіти для розвитку особистості, суспільства і держави, втіленням суспільної цінності зазначеного феномену в сучасних умовах розвитку глобалізованої цивілізації, який супроводжується наростанням екологічних викликів і загроз.

Мова йде про те, що праву на освіту кореспондує не просто обов'язок держави створити навчальні заклади державної власності та забезпечити умови для створення і функціонування на рівноправних засадах комунальних і приватних вищих навчальних закладів[12;13]. Держава через систему нормативно-правових, реєстраційних, ліцензійних, контрольних та сертифікаційних заходів забезпечує відповідне функціонування закладів вищої освіти, які мають надавати необхідні екологічні знання фахівцям у різних сферах діяльності.

Відтак, ключове значення в конституюванні вихідних засад правового регулювання господарської діяльності закладів вищої освіти має саме конституційно-правове закріплення права на освіту та форм його здійснення через діяльність закладів вищої освіти як організаційної ланки, покликаної сприяти реалізації права людини на вищу освіту як елемента суб'єктивного права на освіту взагалі і як право на отримання професійних екологічних знань, необхідних для виконання професійних обов'язків зокрема. Тобто, мова йде про реалізацію пропозиції відомого вченого проф. Василя Костицького щодо ухвалення Закону України «Про екологічну освіту і виховання», проект якого був розроблений під його керівництвом ще у 1991 році; у такому разі це означало б і запровадження екологічного та еколого-правового мінімуму освітніх знань у системі навчання у закладах вищої освіти, і встановлення мінімуму екологічних та еколого-правових знань при вирішенні питань про прийом на роботу та підвищенні на посаді [1;2;19].

Отже, феномен вищої освіти як об'єктивне соціальне явище невіддільний від реалізації права на вищу освіту, що позначає сферу індивідуальних можливостей особистості щодо здобуття такого комплексу різноманітних знань, умінь і навичок, що в

сукупності позначається в суспільстві та легітимується (офіційно визнається) державою як вища освіта.

В юридичній літературі існують різні концептуальні підходи до дефініції права на вищу освіту та специфіки його правового забезпечення. Та всі вони так чи інакше узалежнюються від концептуального бачення різними вченими змісту та особливостей права на освіту як базового, вихідного, першопочаткового. Приєднаємося до думки вчених, які вважають, що право на освіту є складним за структурою і включає в себе низку відносно самостійних прав, зокрема і право на вищу освіту [4;5;6].

Під правом на вищу освіту слід розуміти гарантовану державою можливість особи, яка вже має необхідний рівень базової освіти, одержати у закладі вищої освіти або науковій організації за встановленими освітніми програмами і стандартами фахові знання, навички, уміння, компетенції і їх офіційне визнання задля задоволення потреб суспільства і держави у підготовці фахівців вищої кваліфікації, а також особистості в інтелектуальному, культурному і моральному розвитку з банком екологічних знань реалізації здобутих навичок і знань[9;10; 19]. Близькою до вищенаведеної позиції видається точка зору українського дослідника М.О. Русина, який визначає право на вищу освіту як правосуб'єктність особи із набуття у закладі вищої освіти знань, умінь, навичок, компетентностей тощо, які відповідають кваліфікації фахівця певного рівня вищої освіти у відповідній галузі знань та визначаються державними стандартами [6;11, 236].

Звідси можемо підсумувати, що зазначене конституційне право складається, на її думку, з таких правомочностей: 1) права на одержання вищої освіти за рахунок бюджетних, а не власних коштів; 2) права на одержання стипендії та інших форм матеріальної підтримки; 3) права на безкоштовне користування бібліотеками та інформаційними фондами; 4) права на безкоштовне користування інфраструктурою ВНЗ; 5) права на забезпечення житлом у гуртожитку безоплатно або за мінімальну плату [12, 7;13, 5-6].

На нашу думку, окреслена тенденція в юридичній літературі до «розщеплення» права на вищу освіту на низку правомочностей об'єктивно має певний евристичний потенціал, хоча окремі правомочності й потребують додаткового обґрунтування. Проте, зазначене структурування змісту права на вищу освіту не дає змоги повною мірою осмислити його специфіку не зсередини, а ззовні, а саме в системі інших конституційних прав і свобод людини і громадянина. З цього погляду уточненню суті права на вищу освіту сприятиме: 1) з'ясування публічно- чи приватноправового характеру цього права; 2) уточнення його співвідношення з природними та з позитивними правами людини; 3) уточнення його співвідношення з іншими екологічними, соціальними, економічними та культурними правами; 4) дослідження його взаємозв'язку з державною діяльністю, у тому числі і у сфері забезпечення охорони довкілля, особливостей його реалізації [14].

У сучасній юридичній науці немає однозначного й усталеного концептуального підходу до вирішення порушених вище питань. Зокрема, у дискусіях довкола природи права на вищу освіту – в аспекті його приналежності до природних або позитивних прав – вважаємо евристично неприйнятною та малоперспективною позицію, за якою це право відносять виключно до тієї чи іншої групи прав, здебільшого до категорії природних прав особистості. Хоча, дійсно важко заперечити, що право на освіту має кожна людина від народження. Тим більше, якщо мова йде про знання, пов'язані із взаємодією із довкіллям у сфері професійної діяльності та у житті у цілому.

Так само від народження вона має можливість після здобуття повної середньої освіти набутти і вищу освіту або навіть декілька вищих освіт, що залежить виключно від волевиявлення конкретної особи. При цьому, вважаємо, що в сучасному світі право на вищу освіту, попри його історично (генетично) природний (а відтак, невід'ємний, невідчужуваний) характер, все ж зазнало істотної позитивізації як на рівні національних, так і на рівні міжнародно-правових документів. Підтвердженням тому є положення, зафіксовані зокрема у: статті 26 Загальної декларації прав людини 1948 року, статті 2

Протоколу I до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, статтях 13, 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1960 року, статтях 3, 4 Конвенції про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти 1960 року, статті 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року, статті 10 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок 1979 року, статтях 28, 29 Конвенції про права дитини 1989 року, статті 43 Міжнародної конвенції про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей 1990 року, статті 14 Хартії ЄС про основні права 2000 року, статті 24 Конвенції про права інвалідів 2006 року та ін.[7;8;].

Якщо класичні права людини, відомі в теорії права також як права першого покоління, були здебільшого націлені на те, щоб обмежити державну владу [10, 7-8,54-55; 20,27-39], то право на вищу освіту, як і інші освітянські права, належить до позитивних, правозобов'язуючих державу прав (так званих прав другого покоління), оскільки задля своєї реалізації воно об'єктивно потребує цілого комплексу дій держави в особі її компетентних органів у напрямі забезпечення реалізованості цього права. Зрештою, як влучно висловився відомий український конституціоналіст С.В. Шевчук, «при більш уважному ознайомленні з роллю сучасної держави у реалізації фундаментальних прав та свобод стає зрозумілим, що їх теоретичне розрізнення, яке спричинене певними протиріччями між лібералізмом та комунітаризмом, вже не відповідає вимогам сьогодення. Це пов'язано з тим, що всі фундаментальні права розглядаються як позитивні, оскільки вони залежать від дій держави щодо їх реалізації та захисту, а усі права, які юридично виконуються, стають позитивними правами. Тобто класична ліберальна ідея про те, що негативним правам кореспондує негативний обов'язок держави не заважати у їх реалізації, модифікується позитивним обов'язком держави щодо їх належної реалізації та гарантії» [10, 57].

Особливо значимим це положення виглядає у контексті розгляду екологічного змісту права на вищу освіту. Вважаємо, що на користь прийняття твердження про змішаний – природно-позитивний – характер права на вищу освіту в сучасних умовах говорять і такі риси цього права, як залежність його реалізації від політики держави і соціально-економічного розвитку країни, його еволюційний характер, а також програмно-цільовий характер обопільних обов'язків держави і особистості у сфері вищої освіти [3;]. Нарешті, «позитивізації» суб'єктивного права на вищу освіту сприяє і сучасне його тлумачення як публічно-приватного, а не виключно приватноправового феномену, що повинен враховувати механізм його державного забезпечення [2; 9;14]. Так, на думку української дослідниці О.Ф. Мельничук, «в праві на освіту відображається баланс публічних і приватних інтересів» [11, 92]. Очевидно, зазначена теза цілком застосована і до сфери вищої освіти та кореспондуючого їй права.

Отже, можна твердити про змішану природу права на вищу освіту, що зазнає істотної юридичної легітимації і позитивізації в сучасному суспільстві. Такому підходу до цього права сприяє також розуміння самого феномену вищої освіти саме як публічної цінності, публічного блага [12; 13, 25-33].

У ракурсі конституційного забезпечення прав людини вважаємо обґрунтованою тезу про те, що освіта є невід'ємною частиною практично всіх прав людини і громадянина, оскільки без достатнього рівня інтелектуального розвитку, компетенцій, навичок, знань людей неможливі реалізація та гарантування жодного права чи громадянської свободи. Відтак, простежується чіткий соціально-правовий взаємозв'язок між реалізацією права на освіту, зокрема вищу, і належною реалізацією цілого комплексу інших конституційних прав людини і громадянина. Так, за висновком О.Ф. Мельничук, «між правом на освіту та іншими конституційними правами існує тісна взаємодія, яка виражається в їх взаємообумовленості, гарантуванні одним правом іншого. Зазвичай, цей взаємозв'язок настільки сильний, що іноді не можна надати перевагу одному з прав, визначаючи рівень виконання гарантійної місії щодо іншого» [11, 130]. Без реалізації цього права неможливим є користування іншими конституційними правами

[12]. Наприклад, реалізація права на вищу освіту тісно пов'язана з реалізацією інших конституційних (особистих, політичних, соціальних та культурних) прав особи, зокрема таких, як: права на гідне життя (права на достойний життєвий рівень); права на працю, права на відпочинок, права на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, права на об'єкти інтелектуальної власності, права на участь в управлінні державними справами, права на інформацію, права на безпечне для життя і здоров'я довкілля тощо. Здійснення багатьох з таких прав, на думку О.Ф. Мельничук, було б неефективним без реалізації права на освіту [11, 162]. Поза цим правом складно скористатися правом на користування результатами наукового прогресу та правом на вибір роботи [4; 13]. Адаже в багатьох випадках наявність цензу вищої освіти є необхідною передумовою для зайняття особою багатьох соціально значимих посад і соціальних ролей у сучасному суспільстві, зокрема посад суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів, державних службовців, службовців органів місцевого самоврядування тощо [13, 74]. Зрештою, саме набуття особою вищої освіти є додатковим чинником формування осмисленої життєвої позиції, належного рівня поінформованості про перебіг суспільних процесів, що уможлиблює підвищений рівень її адаптації у складних або несприятливих екологічних та соціально-економічних умовах, сприяє активній творчій поведінці. Відтак, вища освіта стає основним інструментом творення і примноження людського капіталу [2; 14, 5].

Розгалужена мережа закладів вищої освіти, як і інших навчальних закладів покликана сприяти реалізації права громадян України на вищу освіту (частина перша статті 1 Закону України «Про вищу освіту» [16]) на засадах доступності для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; безперервності і різноманітності освіти; (стаття 6 Закону України «Про освіту» [15]). Зрозуміло, що у зв'язку із таким тривалим зволіканням прийняття Закону України «Про екологічну освіту і виховання» можливим є включення положень щодо екологічного змісту вищої освіти та врахування екологічного і еколого-правового мінімуму у трудовій діяльності людини в процесі працевлаштування і зміни посади та професії.

Як впливає з проведеного вище аналізу, суб'єктивне право людини на вищу освіту є елементом ширшого за змістом права на освіту, охоплює елементи екологічної та еколого-правової освіти. Таке право за сучасних умов має змішану (природно-позитивну) природу, поєднує приватноправові та публічно-правові компоненти у своєму змісті, передбачає високий рівень суспільного та державного визнання, зокрема легітимацію на рівні позитивного законодавства, і найперше – на конституційному рівні, що обумовлює можливість її користування іншими екологічними, соціальними, економічними та культурними правами.

Список використаних джерел

1. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / В. В. Костицький ; Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. – К. : УСП МСБ "EUSMEU", 2003. – 772 с. – (Серія "Екологічна бібліотечка" ; №5) (Бібліотечка журналу "Малий та середній бізнес").
2. Костицький В. В. Екологічне право України: [підручник]: 2 кн. / Василь Костицький, – Дрогобич: Коло, 2013. – 363 с.
2. Лібанова Е.М. Соціальна стратифікація українського суспільства: спроба статистичного визначення та вимірювання / Е.М. Лібанова // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – С. 146–164.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – Москва: Academia, 1999. – 783 с.
4. Загородній С.А. Договір про професійну підготовку у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 – Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право / С.А. Загородній; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2007. – 20 с.
5. Мышенко С.А. Право на высшее образование в России и Германии (сравнительно-правовое исследование): Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Специальность 12.00.02 – конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право / С.А. Мышенко; Федеральное государственное

бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Байкальский государственный университет экономики и права». – Иркутск, 2015. – 20 с.

6. Русин М.О. Право на вищу освіту та його конституційне забезпечення / М.О. Русин // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. - № 5. – С. 234-237.

7. Красняков Є. Міжнародні нормативно-правові акти про освіту та їхній вплив на формування державної політики в галузі освіти України [Електронний ресурс] / Є. Красняков // Віче. – 2012. – № 14. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3215/>.

8. Павлюх О.А. Право на освіту: міжнародний та національний вимір (в контексті аналізу міжнародних договорів та національних нормативно-правових актів) / О.А. Павлюх, Н.В. Василенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. – Серія ПРАВО. Випуск 24. Том 4. – С. 178-181.

9. Тодыка Ю.Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Монография / Ю.Н. Тодыка, О.Ю. Тодыка. – Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2004. – 368 с.

10. Шевчук С. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини // Право України. — 2010. — № 2. — С. 55-64.

11. Мельничук О.Ф. Конституційно-правове забезпечення права на освіту в Україні в контексті європейського досвіду. Дис. ... докт. юрид. наук Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / О.Ф. Мельничук; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Київ, 2015. – 459 с.

12. Шаповал Р.В. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні. [Електронний ресурс] / Р.В. Шаповал. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_1/PB-1/PB-1_5.pdf.

13. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В.О. Боняк; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2005. – 205 с.

14. Лисенко М.В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства. Автореф. дис. ... канд. філос. наук. Спеціальність 09.00.10 – Філософія освіти / М.В. Лисенко; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – Київ, 2013. – 19 с.

15. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 року № 1060-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.

16. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.

17. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу: Монографія / О.М. Костенко. – Київ: Атіка, 2008. – 352 с.

18. Подольська Є. Освіта в контексті глобалізації: напрямки та механізми реалізації реформ в Україні / Є. Подольська // Вища школа. – 2007. – № 1. – С. 48–55.

19. Костицький В. В. Організація безперервного екологічного виховання / В. В. Костицький // Зб.: Географічні аспекти природокористування Волині. Тези доповідей. Луцьк, 14-16 лютого 1991. – Луцьк, 1991.

20. Костицький В.В., Кобан О.Г. Обмеження правом законодавчої та судової влади: монографія / В.В. Костицький, О.Г. Кобан. – К.: «Видавничий дім «АртЕк», 2017. – 228с.

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Погоріленко А., магістр права, Національний університет імені Тараса Шевченка;
Університет ім. Міколаса Ромеріса, Вільнюс

***Анотація.** У даній статті розглядаються основні еколого-правові механізми забезпечення права на життя ненародженої людини. У першій частині дається обґрунтування необхідності еколого-правової охорони життя ненародженої людини, а у другій – розглядаються основні міжнародно-правові, європейські та українські інструменти еколого-правової охорони ненародженого життя. Сформувані висновки щодо ступеню існування еколого-правових механізмів забезпечення права на життя ненародженої людини на міжнародному та національному рівнях.*

***Annotation:** This article discusses the main international and national ecological-legal mechanisms for ensuring the right to life of an unborn person.*

***Ключові слова:** еколого-правові механізми; право на життя ненародженої людини; міжнародні механізми захисту права на життя; еколого-правова охорона ненародженого життя.*